

Prof. zw. dr hab. Andrzej Urbanik
Katedra Radiologii
Collegium Medicum UJ
ul. Kopernika 19
31-501 Kraków

Kraków, 23 kwietnia 2020

OCENA PRACY DOKTORSKIEJ

Lek. Katarzyny Sleiman

Ocena korelacji zmian strukturalnych oraz metabolicznych w korze i istocie białej w badaniu rezonansu magnetycznego (MR) u pacjentów z chorobą Alzheimera i u osób z łagodnymi zaburzeniami funkcji poznawczych

Przedstawiona do recenzji praca związana jest z istotnym problemem jakim jest coraz większy odsetek występowania chorób otępiennych w starzejących się społeczeństwach. Najczęstszą jednostką chorobową, której manifestacją kliniczną jest otępienie to choroba Alzheimera. Z kolei rodzajem „pomostu” pomiędzy normalnym funkcjonowaniem poznawczym a otępieniem są tzw. łagodne zaburzenia funkcji poznawczych. Poznanie zmian morfologicznych oraz metabolicznych mózgu występujących w tych dwóch stanach jest kluczowe zarówno dla poznania istoty problemu jak i może przyczynić się do postępów w leczeniu. Biorąc to pod uwagę, wybór tematu uważam za udany a pracę za ważną dla praktyki klinicznej.

Układ pracy jest typowy – obejmuje 11 rozdziałów, liczy 160 stron oraz zawiera 11 rycin, 11 wykresów, 30 tabel. Piśmiennictwo liczy 468 pozycji.

W rozdziale WSTĘP (24 strony) Autorka przedstawiła problem będący przedmiotem pracy. W tym celu opisała takie zagadnienia jak epidemiologia, patofizjologia, rozpoznawanie, przebieg kliniczny i leczenie. Szczegółowo opisała również metody diagnostyczne z zakresu diagnostyki obrazowej oraz neuropsychologii.

W rozdziale ZAŁOŻENIA I CEL PRACY Autorka przedstawiła cel główny, którym jest ocena uszkodzenia hipokampów, tylnej części zakrętu obręczy (PCG) oraz istoty białej u pacjentów z AD i MCI, poszukiwanie wzajemnych zależności pomiędzy tymi zmianami patologicznymi, jak również korelacja ich nasilenia ze stanem klinicznym pacjentów.

Aby zrealizować cel główny autorka sformułowała 5 celów szczegółowych:

1. Ocena stopnia zaniku hipokampów u pacjentów z AD i MCI metodą wzrokową wg Scheltensa oraz za pomocą pomiarów planimetrycznych.
2. Ocena zaburzeń metabolicznych w tylnej części zakrętu obręczy w badaniu spektroskopii MR.
3. Ocena uszkodzenia istoty białej w ocenie wzrokowej w skali Fazekasa oraz w spektroskopii MR.
4. Wzajemna korelacja zmian w hipokampach, w tylnej części zakrętu obręczy i istocie białej.
5. Korelacja zmian w hipokampach, w tylnej części zakrętu obręczy i istocie białej z wynikami testów psychologicznych MMSE i CDR u pacjentów z AD i MCI.

W rozdziale MATERIAŁ (4 strony) zdefiniowano grupy pacjentów, które włączono do badania.

Grupę pacjentów z AD (grupa AD) stanowiło 37 chorych (24 kobiety, 13 mężczyzn) w wieku od 55 lat do 85 lat (śr. 73,1 lat). Rozpoznając AD opierano się na klasyfikacjach ICD-10 oraz DSM-IV wzbogaconych o kryteria NINCDS-ADRA. Pacjenci z AD w teście MMSE uzyskali od 2 do 27 pkt (śr. 16,6 pkt), natomiast w teście CDR od 0,5 do 3 pkt (śr. 1,36 pkt).

Grupę pacjentów z MCI (grupa MCI) stanowiło 43 chorych (24 kobiety, 19 mężczyzn) w wieku od 47 lat do 79 lat (śr. 67,6 lat). MCI rozpoznawano na podstawie wywiadu oraz w oparciu o kryteria Petersena. U wszystkich pacjentów rozpoznano postać aMCI. Pacjenci z MCI w teście MMSE uzyskali od 23,1 do 30,8 punktów (śr. 26,7 pkt), natomiast w teście CDR od 0 do 1 punktu (śr. 0,72 pkt).

Do grupy kontrolnej (grupa GK) włączono 22 osoby (15 kobiet i 7 mężczyzn) w wieku od 53 do 84 lat (śr. 69,5 lat). W teście MMSE osiągnęły wyniki 25,6 – 29,9 pkt (śr. 27,1 pkt) a w teście CDR 0-0,5 pkt (śr. 0,25 pkt).

METODYKA (10 stron) - w rozdziale opisano metodykę zastosowaną w realizacji pracy.

Wszystkie badania rezonansu magnetycznego głowy wykonano aparatem MR 1,5 T przy użyciu 16-kanalowej cewki dedykowanej do badań głowy, szyi i rdzenia kręgowego. Stosowano stały protokół: obrazy T1 i T2-zależne oraz FLAIR w przekrojach poprzecznych a także obrazy T2-zależne w przekrojach czołowych i strzałkowych.

Wykorzystana w badaniach spektroskopowych technika to protonowa spektroskopia MR (1HMRS); zastosowano metodę SVS przy użyciu sekwencji PRESS. U każdego pacjenta umieszczono po dwa woxele wielkości 2x2x2 cm - jeden w korze tylnej części zakrętu, drugi w istocie białej lewego płata ciemieniowego.

Ocena wielkości hipokampów była przeprowadzana na podstawie analizy obrazów T2-zależnych w przekrojach czołowych, w warstwach na wysokości przedniej części mostu, tuż za tętnicą podstawną. Stopień zaniku hipokampów oceniano metodą wzrokową Scheltensa oraz za pomocą pomiarów planimetrycznych.

Hiperintensywne zmiany w istocie białej oceniano na obrazach T2-zależnych i FLAIR w przekrojach poprzecznych posługując się metodą wzrokową zaproponowaną przez Fazekasa opartą na analizie liczby, wielkości i morfologii zmian w istocie białej.

Wyniki badania 1HMRS przedstawiano w postaci widma a także z wartościami względnych stosunków stężeń wybranych metabolitów (NAA/Cr, Cho/Cr i ml/Cr) w stosunku do Cr. Dodatkowo w pracy analizowano współczynnik ml/NAA.

Dla wszystkich pacjentów oraz osób z grupy kontrolnej przeprowadzono testy psychologiczne MMSE i CDR.

W analizie statystycznej zastosowano: metodę ANOVA, test post hoc Sheffe'go, współczynnik korelacji Pearsona, metodę ROC, obliczanie współczynników Youdena.

Rozdział WYNIKI zajmuje 52 strony. Jest bardzo szczegółową i rzeczową analizą zebranego materiału, ilustrowaną 7 wykresami, 2 rycinami („wieloelementowymi”) oraz 21 tabelami.

Rozdział ten Autorka podzieliła na trzy główne podrozdziały:

1. Porównanie pomiędzy grupami AD, MCI i GK uzyskanych wyników w ocenie różnych parametrów.
2. Analiza czułości, swoistości i dokładności analizowanych parametrów.
3. Wyniki analizy korelacji.

Podział tego rozdziału na podrozdziały czyni go bardziej przejrzystym i ułatwia ocenę.

Najważniejsze wyniki jakie uzyskano:

1. Stwierdzono istotne różnice statystyczne w ocenie wielkości hipokampów pomiędzy GK AD i MCI zarówno w ocenie metodą Scheltensa jak i planimetryczną; w ocenie planimetrycznej nie stwierdzono takiej zależności pomiędzy grupami MCI i GK.
2. Analiza widm spektroskopowych z rejonu tylnej części zakrętu obręczy wykazała najniższe wartości NAA/Cr w grupie pacjentów z AD, pośrednie wartości u pacjentów z MCI i najwyższe wartości w GK. Wykazano statystycznie istotne różnice w poziomach tego metabolitu pomiędzy grupami AD i MCI oraz AD i GK. Nie wykazano istotnych różnic pomiędzy pacjentami z grup MCI i GK.

Nie wykazano także istotnych statystycznie różnic w zakresie wartości Cho/Cr pomiędzy wszystkimi badanymi grupami.

Analiza wartości średnich stężeń ml/Cr i ml/NAA wykazała najwyższe wartości w grupie AD oraz niższe, i bardzo podobne wartości w grupach MCI i GK. Statystycznie istotne różnice stwierdzono pomiędzy grupami AD i MCI oraz AD i GK; nie stwierdzono pomiędzy grupami MCI i GK.

3. Analiza porównawcza wyników spektroskopii z istoty białej lewego płata ciemieniowego wykazała najniższe wartości NAA/Cr w grupie pacjentów z AD i wyższe, zbliżone do siebie wartości w grupach MCI i GK.

Wykazano istotnie statystycznie różnice w wartościach NAA/Cr pomiędzy grupami AD i MCI oraz AD i GK. Nie wykazano istotnych różnic pomiędzy pacjentami z grup MCI i GK.

Analiza średnich Cho/Cr wykazała podobne ich wartości we wszystkich badanych grupach i brak istotnych statystycznie różnic.

Analiza średnich ml/Cr i ml/NAA wykazała najwyższe ich wartości w grupie AD oraz niższe, bardzo zbliżone wartości w grupach MCI i GK. Porównanie wartości pomiędzy grupami wykazało istotnie statystycznie różnice pomiędzy AD i MCI oraz AD i GK. Nie wykazano istotnych statystycznie różnic w wartościach ml/Cr oraz ml/NAA pomiędzy MCI i GK.

4. W przypadku analizy porównawczej oceny zmian w istocie białej (w skali Fazekasa) nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic pomiędzy grupami AD, MCI i GK.
5. W przypadku próby określenia możliwości różnicowania pomiędzy AD i GK - najwyższe wartości czułości i swoistości, a co za tym idzie także dokładności oraz wsp. Youdena, wykazano dla pomiarów planimetrycznych hipokampa z użyciem współczynnika mean HI przy wartości odcięcia $<0,4$. Zbliżone, ale nieco niższe wartości swoistości, czułości, dokładności i wsp. Youdena stwierdzono kolejno dla pomiarów współczynnika mean SH, mean nHI oraz poziomów NAA/Cr w tylnej części zakrętu obręczy. Pozostałe, uzyskane wyniki względnych stężeń wykazywały znacznie niższe wartości swoistości, czułości, dokładności i wsp. Youdena
6. W przypadku próby określenia możliwości różnicowania pomiędzy MCI i GK - najwyższe wartości czułości i swoistości, a co za tym idzie także dokładności testu oraz wsp. Youdena, wykazano dla wzrokowej oceny hipokampa. Niższe wartości swoistości, czułości, dokładności i wsp. Youdena stwierdzono kolejno dla pomiarów współczynnika mean HI, mean nHI oraz poziomów NAA/Cr w PCG. Pozostałe badane parametry spektroskopowe wykazywały znacznie niższe wartości swoistości, czułości, dokładności i wsp. Youdena.
7. Analiza dotycząca grupy AD wykazała brak istotnych statystycznie korelacji pomiędzy stopniem zaniku hipokampów ocenianym metodą wzrokową jak i planimetryczną a wartościami stężeń metabolitów z tylnej części zakrętu obręczy oraz istoty białej płata ciemieniowego. Z kolei stwierdzono istotne statystycznie ujemne korelacje pomiędzy planimetrycznymi pomiarami zaniku hipokampów przy pomocy wskaźników HI r oraz mean HI a obecnością hiperintensywnych zmian w istocie białej mierzonych w skali Fazekasa.

8. Analiza dotycząca grupy MCI wykazała istotne statystycznie dodatnie korelacje pomiędzy planimetrycznymi wskaźnikami HI r, HI l, mean HI a poziomem stężeń jedynie NAA/Cr w tylnej części zakrętu obręczy. Nie wykazano żadnych innych istotnych statystycznie korelacji pomiędzy pomiarami wielkości hipokampów a wynikami spektroskopii z istoty białej płata ciemieniowego.

Wykazano przy tym istnienie istotnych statystycznie korelacji pomiędzy pomiarami zaniku hipokampów: dodatnie korelacje ze współczynnikami SH r oraz mean SH oraz ujemne korelacje ze współczynnikami H r, H l i mean H a hiperintensywnymi zmianami w istocie białej płata ciemieniowego mierzonymi w skali Fazekasa.

9. W grupie AD, analiza wykazała istnienie dodatniej korelacji pomiędzy poziomem NAA/Cr w tylnej części zakrętu obręczy a poziomem NAA/Cr w w istocie białej płata ciemieniowego oraz istnienie ujemnych korelacji pomiędzy poziomem NAA/Cr w tylnej części zakrętu obręczy a poziomami ml/Cr oraz ml/NAA w istocie białej płata ciemieniowego. Wykazano również dodatnie korelacje pomiędzy ml/Cr w tylnej części zakrętu obręczy i ml/Cr w istocie białej płata ciemieniowego oraz pomiędzy ml/NAA w tylnej części zakrętu obręczy a ml/Cr oraz ml/NAA z w istocie białej płata ciemieniowego.

Nie wykazano istotnych statystycznie zależności pomiędzy wynikami spektroskopii w tylnej części zakrętu obręczy a nasileniem zmian w istocie białej w skali Fazekasa.

10. W grupie MCI analiza wykazała istnienie dodatniej korelacji pomiędzy poziomem Cho/Cr w tylnej części zakrętu obręczy a poziomem Cho/Cr w istocie białej płata ciemieniowego. Wykazano również dodatnie korelacje pomiędzy poziomami ml/Cr i ml/NAA w istocie białej a poziomami tych metabolitów w obszarze w tylnej części zakrętu obręczy. Nie wykazano istotnych statystycznie zależności pomiędzy wynikami spektroskopii w w tylnej części zakrętu obręczy a nasileniem zmian w istocie białej w skali Fazekasa.

11. Analiza korelacji wyników spektroskopii z okolicy istoty białej płata ciemieniowego ze zmianami w istocie białej (wg. skali Fazekasa) w grupach AD i MCI nie wykazała istotnych statystycznie zależności.

12. Analiza korelacji wartości pomiarów hipokampów, zmian w tylnej części zakrętu obręczy oraz w istocie białej z wynikami testów psychologicznych w grupach AD i MCI

wykazała, że w grupie AD nie stwierdzono istotnych statystycznie zależności pomiędzy stopniem zaniku hipokampów ocenianym metodą wzrokową a wynikami testów MMSE i CDR. Wykazano natomiast istotne statystycznie ujemne korelacje w grupie AD pomiędzy planimetrycznymi pomiarami wielkości hipokampów przy użyciu wskaźników HI r, HI l, mean HI oraz nHI r i mean nHI a wynikami testu CDR.

Stwierdzono również istotne statystycznie dodatnie korelacje pomiędzy planimetrycznymi pomiarami hipokampów przy zastosowaniu wskaźników HI r, HI l, mean HI oraz nHI l i mean nHI a wynikami testu MMSE w grupie chorych z AD.

W grupie MCI nie stwierdzono żadnych istotnych statystycznie korelacji pomiędzy stopniem zaniku hipokampów w ocenie wzrokowej i planimetrycznej a wynikami testów CDR i MMSE.

Nie wykazano istotnych statystycznie zależności pomiędzy wynikami spektroskopii w tylnej części zakrętu obręczy oraz zmianami w istocie białej w IHMRS i w skali Fazekasa a wynikami testów psychologicznych MMSE i CDR w grupach AD i MCI.

Rozdział OMÓWIENIE I DYSKUSJA liczy 28 stron. Analogicznie jak dział WYNIKI jest podzielony na trzy główne części. Autorka podsumowuje własne wyniki i konfrontuje je z rezultatami 143 prac innych autorów. Wykazuje się przy tym znajomością wiedzy w poruszonym przez nią temacie a także umiejętnością krytycznej oceny własnych wyników w konfrontacji z pracami innych autorów.

Na zakończenie zostało przedstawione PODSUMOWANIE I WNIOSKI KOŃCOWE:

Autorka przedstawiła wnioski, będące odpowiedzią na wcześniej postawione cele szczegółowe:

1. Zarówno ocena wzrokowa metodą Scheltensa, jak i pomiary planimetryczne wykazały największy zanik hipokampów w grupie pacjentów z AD i mniej zaawansowany zanik hipokampów w grupie pacjentów z AD i mniej zaawansowany zanik hipokampów również w grupie MCI.
2. Ocena widm spektroskopowych z obszaru tylnej części zakrętu obręczy wykazała zaburzenia metaboliczne jedynie w grupie pacjentów z AD w postaci spadku poziomu

NAA, podwyższenia poziomu ml, bez zmian poziomu choliny. U pacjentów z MCI nie stwierdzono zaburzeń metabolicznych w korze tylnej części zakrętu obręczy.

3. Pomimo braku istotnych statystycznie różnic między badanymi grupami w nasileniu zmian naczyniowych w istocie białej, widoczna była przewaga tych zmian w istocie białej w grupach AD i MCI w porównaniu do GK. U pacjentów z AD dodatkowo wykazano również zaburzenia metaboliczne w istocie białej w postaci obniżonego poziomu NAA, podwyższonego poziomu ml, bez zaburzeń poziomu Cho. W grupie MCI nie wykazywano zaburzeń metabolicznych w istocie białej.
4. Metodami o najwyższej dokładności w różnicowaniu pacjentów z AD, MCI i GK okazała się ocena wizualna wg Scheltensa oraz proste pomiary planimetryczne.
5. Analiza korelacji pomiędzy zmianami patologicznymi w hipokampach, korze tylnej części zakrętu obręczy oraz w istocie białej wykazała:
  - pozytywną korelację między zanikiem hipokampów i zaburzeniami metabolicznymi w korze tylnej części zakrętu obręczy tylko w grupie MCI
  - pozytywną korelację między nasileniem zaniku hipokampów a zmianami naczyniowymi w istocie białej zarówno w AD jak i MCI
  - brak korelacji pomiędzy stopniem zaniku hipokampów a zaburzeniami metabolicznymi w istocie białej w AD i MCI
  - brak korelacji pomiędzy zaburzeniami metabolicznymi w korze tylnej części zakrętu obręczy a zmianami naczyniowymi w istocie białej zarówno w AD jak i MCI
  - brak korelacji pomiędzy zaburzeniami metabolicznymi w korze tylnej części zakrętu obręczy oraz w istocie białej w AD i MCI
  - brak korelacji pomiędzy zaburzeniami metabolicznymi a zmianami naczyniowymi w istocie białej w AD i MCI
6. Tylko u pacjentów z AD wykazano pozytywną korelację pomiędzy nasileniem zaniku hipokampów oraz zaburzeń funkcji poznawczych mierzonych testami CDR i MMSE. W grupach AD i MCI nie wykazano żadnych istotnych korelacji pomiędzy zaburzeniami metabolicznymi w tylnej części zakrętu obręczy, jak również uszkodzeniem istoty białej (zarówno metabolicznym jak i naczyniowym) a wynikami i testów psychologicznych.

Przedstawione wnioski odpowiadają postawionym celom szczegółowym. Wniosek 4 jest dodatkowym wynikającym z przeprowadzonych w pracy analiz.

Autorka przedstawiła jeszcze dodatkowo WNIOSKI KOŃCOWE, które są próba syntetycznego podsumowania pracy:

1. Zmiany patologiczne w zakresie hipokampów, kory tylnej części zakrętu obręczy oraz istoty białej stanowią istotne elementy uszkodzenia mózgu u pacjentów z AD i MCI.
2. Zarówno w AD jak i MCI dochodzi do różnego nasilenia powyższych patologii.
3. Zmiany patologiczne w hipokampach, korze tylnej części zakrętu obręczy oraz w istocie białej wykazują liczne wzajemne korelacje i zależności czasowe, odmienne w MCI i AD.
4. W AD i MCI istnieją odmienne zależności pomiędzy zmianami patologicznymi w mózgu a wynikami testów poznawczych.

Wnioski te są także właściwe.

PIŚMIENNICTWO

Zawiera 466 pozycji - numeracja wykazująca 358 pozycji jest nieprawidłowa. Zdecydowana większość pozycji (ponad 80%) pochodzi z lat 2001-2019. Udział najnowszych pozycji (z lat 2016-2019) to 8%. Dobór piśmiennictwa jest właściwy i zawiera pozycje aktualne.

Pracę uzupełniają:

WYKAZ SKRÓTÓW, STRESZCZENIE w języku polskim i angielskim oraz SPIS TABEL, RYCIN i WYKRESÓW.

OCENIAJĄC OGÓLNIIE przedstawioną do recenzji rozprawę doktorską chciałbym zwrócić uwagę na następujące aspekty:

1. Praca dotyczy bardzo istotnego problemu klinicznego.
2. Doktorantka wykazuje bardzo dobrą znajomość tematyki stanowiącej temat pracy.
3. W pracy wykorzystano wyniki uzyskane przy pomocy różnych, także zaawansowanych, technik obrazowych MR a także przy pomocy testów psychologicznych.
4. Wyniki są czytelnie zaprezentowane.
5. Dysertacja jest napisana poprawnie i zrozumiałym językiem.
6. Przeprowadzona dyskusja świadczy o znajomości i zrozumieniu poruszanego tematu.
7. Otrzymane wnioski odpowiadają postawionym celom.

Recenzent chciałby również przedstawić następujące uwagi:

1. Autorka używa oznaczeń tabela, wykres, rycina. Wystarczy tabela i rycina – wykres także jest ryciną.
2. W dziale piśmiennictwo, na str. 130 numeracja jest prowadzona do pozycji 235 a następnie od pozycji 126. Wobec tego liczba pozycji piśmiennictwa wynosi nie 358 ale 468. Tak więc odnośniki są częściowo dublujące się.
3. Nie zachowano jednolitości sposobu opisywania pozycji w piśmiennictwie.
4. Szkoda, że grupa kontrolna nie liczy minimum 30 osób; wtedy większa wiarygodność wyników porównań.
5. W metodyce należało sprecyzować, że wykonywano badania w technice protonowej spektroskopii MR (1HMRS); można się tego domyślić ale z punktu formalnego powinno to być sprecyzowane.

Przedstawione uwagi nie mają istotnego znaczenia dla merytorycznej jakości dysertacji, która jest rzetelnym opracowaniem spełniającym wymogi ustawowe stawiane pracom na stopień doktora nauk medycznych.

Rozprawa doktorska “Ocena korelacji zmian strukturalnych oraz metabolicznych w korze i istocie białej w badaniu rezonansu magnetycznego (MR) u pacjentów z chorobą Alzheimera i u osób z łagodnymi zaburzeniami funkcji poznawczych” autorstwa lek. Katarzyny Sleiman spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm). Rozprawę oceniam pozytywnie, tak pod względem formalnym jak i merytorycznym i zwracam się z wnioskiem do Przewodniczącego i Wysokiej Rady Dyscypliny Nauki Medyczne Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu o dopuszczenie lek. Katarzyny Sleiman do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

